Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2020. – С. 17–24
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2020. – pp. 17–24
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2020.51.17-24>
hj.chnu.edu.ua

УДК 351.77/82:908(477).07

© Сергій Добржанський* (Чернівці)

РОЗВИТОК ПОВІТОВИХ МІСТ БУКОВИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

Розвиток повітових міст на Буковині мало свою специфіку. Місто Чернівці, як коронне місто – не розглядається, оскільки вона мало зовсім інший статус та розвиток. На час приєднання Буковини до Австрії налічувалося лише чотири міста. Це було показовим рівнем урбанізації краю. З окремим статусом були населені пункти – торгові села, які почали розвиватися, що давало можливість збільшувати кількість міст. Таким важливим кроком стало перетворення їх у повітові центри. XIX та початок XX століття стало знаковим для росту кількості жителів у повітових містах. Також протягом досліджуваного періоду відбувається зміна конфесійного та національного складу населення. Якщо раніше переважна більшість населення були євреї та німці, то перед Світовою війною суттєву частину міст складали українці та румуни. Остаточні правила управління повітовими містами були затверджені 1862-1863 роках. Було визначено керівні органи: громадський виділ та громадська старшина, очолював місто – бургомістр.

Ключові слова: Буковина, Австро-Угорщина, повіт, місто, самоврядування, демографія, торгове село, магістрат, конфесії, приріст населення, урбанізація.

Dobrzhanskyi Serhii (Chernivtsi)

THE DEVELOPMENT OF COUNTY TOWNS IN BUKOVYNA IN THE SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURIES

Abstract. *The development of county towns in Bukovyna had its specific. The city of Chernivtsi, is not considered as the main city, because it had a completely different status and development. There were only 4 cities, at the time of Bukovyna's accession to Austria. This was an indicative level of urbanization of the region. Settlements – trading villages were with a separate status, which made it possible to increase the number of cities. Such an important step was their transformation into county centers. The 19th and the beginning of the 20th century became significant for the growth of the number of inhabitants in county towns. Storozhynets and Radivtsi showed the highest level of population growth. There is also a change in religious and ethnic composition of the population during that period. If before the vast majority of the population were Jews and Germans, then before the World War I a significant part of the cities were Ukrainians and Romanians.*

The first attempt to reform the city government was during the revolution of 1848. They have even begun to take the first steps in expanding the rights of cities. However, after the revolution, urban governance reform stopped. The final rules for the management of county towns were approved in 1862-1863. The governing bodies were determined: the public department and the public officer, the mayor headed the city. These progressive changes gave impetus to town development. It also gave impetus to the development of

* к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

PhD in History, Associate Professor, the Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-2443-3591

E-mail: dobrsereg@i.ua

commercial villages and the transition to the status of the town. In the early XXth century, villages with markets that were county centers began to receive the status of the town.

Keywords: county, city, self-government, demography, trade village, magistrate, denominations, population growth, urbanization.

В сучасній українській історіографії намітився помітний тренд на зростання інтересу до історії невеликих міст, адміністративних центрів повітового рівня. Цьому є чимало причин. Одна з основних, пов'язана з проведенням адміністративної реформи в Україні, тими труднощами, які викликало створення об'єднаних територіальних громад. Адже для формування нових адміністративних одиниць потрібні відповідні об'єднуючі центри, а їхня наявність не завжди очевидна.

Крім того, малі міста, містечка були осередками самобутнього життя, яке мало чимало особливостей у порівнянні з великими містами або селами. Ці особливості цікаві для кращого розуміння регіональної історії України.

Дослідження історії малих міст дає також чимало інформації про урбанізаційні процеси в Україні, особливості формування міської інфраструктури, побуту, норм співжиття різних соціальних та етнічних груп в порівняно невеликих населених пунктах.

Безперечно дана проблема досить широка, охопити її в одній журнальній публікації просто неможливо.

Мета даної статті дослідити демографічні, етно-конфесійні параметри розвитку повітових міст Буковини в XIX – на початку XX ст. та зміни в організації їхнього самоврядування.

Означена мета покликala такі завдання:

- простежити формування мережі повітових центрів Буковини, та надання їм статусу міст.
- дослідити динаміку чисельності населення малих міст в другій половині XIX – на початку XX ст.
- проаналізувати соціальну, етнічну, конфесійну структуру жителів.
- охарактеризувати розвиток системи управління малими містами в другій половині XIX – на початку XX ст.

В даній статті ми не будемо зупинятися на розвитку Чернівців, бо це місто, як столиця коронного краю, мала окремий статут і за своїм розвитком суттєво відрізнялося від малих міст Буковини.

На час приєднання Буковини до Австрії в краї, згідно повідомлення генерала Г.Сплєні, було 4 міста. Це Чернівці, Сучава, Серет і Вижниця¹. Всі ці міста раніше перебували у князівській власності, жителі міст платили десятину, яка частково йшла монастирям, частково на потреби самих міщан. Власне в європейському значенні ці населені пункти було важко назвати повноцінними містами. Їм не були надані ні особливі привілеї, ні інші атрибути звичайного міського магістратного управління².

Крім того, на Буковині ще нараховувалося 284 сіл, а населені пункти Вама і Кімполунг мали статус торгових селищ (Markt).

В часи правління генерала К.Енценберга 8 лютого 1786 р. Чернівцям, Сучаві і Серету було надано міські статuti³. Згідно цих статутів всі жителі міст складали єдину міщанську громаду, однак лише міщани християнського віросповідання мали активне і пасивне виборче право. Магістрат повинен був складатися з судді і чотирьох радників, яких обирали на 3 роки⁴.

З цього часу і до середини XIX ст. на Буковині офіційно було три міста. Вижниця мала статус торгового села. Щоправда, в деяких офіційних документах її деколи позначали містом, однак, офіційного статусу міста до початку XX ст. Вижниця не мала.

Після відділення Буковини від Галичини надання статусу міст окремим населеним пунктам краю продовжилось. 25 грудня 1852 р. статус міста з відповідними привілеями отримали Радівці⁵. Привілеї перш за все полягав у тому, що місту надавався герб. Якихось нововведень в управлінні містом на той час не вводилося. В січні 1867 р згідно з імператорським патентом містом став Кімполунг⁶.

Велике значення для розвитку населених пунктів та підвищення їхнього статусу мало перетворення їх у адміністративні центри повітів. Як правило, повітові центри розвивалися краще, ніж більшість звичайних чи торгових сіл і вони мали більше шансів отримати статус міста.

Спочатку Герцогство Буковина було поділено на 6 повітів. Це: Чернівці, які включали судові округи першої і другої секції, Садгору і Сторожинець; Кіцмань з судовими округами Кіцмань і Заставна; Вижниця з судовими округами Вижниця, Вашківці і Путила; Радівці з судовими округами Серет, Радівці і Селятин; Кімполунг з судовими округами Кімполунг, Ватра Дорна, Гура Гумора; Сучава з судовими округами Сучава і Солка⁷. Однак, згідно з розпорядженням від 24 квітня 1854 вводився новий адміністративний поділ краю. В ньому виділялося 15 сільських повітів та місто Чернівці. Зокрема, такі: Дорнаватра, Путила, Вижниця, Кімполунг, Солка, Гурагумора, Серет, Вашківці над Черемошем, Садгора, Сторожинець, Кіцмань, Заставна, Сучава, Радівці, Чернівці-повіт і Чернівці-місто⁸. Але і такий адміністративний поділ проіснував не довго.

Указом від 19 травня 1868 р. Буковина, як і інші коронні краї імперії, ділилася на політичні повіти. Кожен новий повіт мав об'єднати два чи більше попередніх, які існували з 1854 р.⁹ У відповідності з цим 8 липня 1868 р. крайовим урядом прийнято рішення про поділ Буковини на 8 політичних повітів замість попередніх 16: Чернівці, Кіцмань, Вижниця, Сторожинець, Радівці, Сучава, Кімполунг, Серет. Новостворені органи управління вступали в дію з 31 серпня 1868 р.

Центрами п'яти повітів були міста. Це Чернівці, Сучава, Серет, Радівці, і Кімполунг. Що ж стосується Сторожинця, Кіцманя і Вижниці – вони в цей час мали статус торгових сіл. Крім того в 1890 р. до торгових сіл відносилися Бояни, Садгора, Дорна Ватра, Вама, Заставна, Солка, Глибока, Нижні Станівці, Жадова, Вашківці над Черемошем, Гурагумора.

Зростання чисельності населення зумовило зміну поділу на повіти. 1893 р. створено окремий Гурагуморський повіт, 1903 р. – Вашковецький і 1905 р. – Заставнівський. Напередодні Першої світової війни на Буковині налічувалося 11 повітів.

На початку XX ст. австрійська влада вирішила підняти статус більшості повітових центрів і надати їм право називатися містами. 27 серпня 1902 р. був підписаний імператорський указ про надання статусу міста Кіцманю¹⁰, 21 травня 1904 р. статус міста отримали Сторожинець і Вижниця¹¹, 12 березня 1905 р. Гурагумора¹². Що ж стосується Заставни і Вашківців над Черемошем, вони не встигли стати містами до початку Першої світової війни.

Окремо варто сказати про Дорна Ватру. Цей населений пункт одержав статус міста 17 грудня 1907 р.¹³ перш за все як відомий курорт, який став досить популярним у цей час. Варто зауважити, що в Австро-Угорщині курортні центри мали значні привілеї. Як правило, їм без особливих застережень надавався статус міст. Чимало курортних центрів мали статус міст з окремим статутом.

Отже, напередодні Першої світової війни на Буковині разом із Чернівцями нараховувалося десять міст. Чернівці мали статус міста з окремим статутом, вісім міст були повітовими центрами, і Дорна Ватра була містом-курортом.

Потрібно відзначити, що в зазначений період всі повітові міста Буковини розвивалися доволі високими темпами. Найбільший приріст населення показав Сторожинець. З 3831 жителів у 1869 р. до 10330 у 1910 р. Тобто зростання майже у 2,7 разів. Високий приріст був і в Гурагуморі. Відповідно з 2539 до 5300, тобто в 2,1 р. Найнижчий приріст показав Серет з 6486 до 8950, в 1,37 р.

Всі інші міста збільшили приріст в 1,6–1,8 разів. (Див. табл. 1.). Загалом це був досить високий приріст, який був характерний для більшості міст імперії. Головними причинами високого приросту була висока народжуваність, а також переселення з інших населених пунктів, в тому числі з-за меж Буковини.

Табл. 1.

Приріст населення міст Буковини за 1869 – 1910 рр.¹⁴

Назва міста	Чисельність жителів у 1869 р.	Чисельність жителів у 1910 р.	Ріст у відсотках
Кімполунг	5561	9250	166%
Дорна Ватра	3254	5900	181%
Кіцмань	3632	5600	154%
Радівці	9007	16740	185,9%
Серет	6486	8950	137,9%
Сторожинець	3831	10330	269,6%
Гурагумора	2539	5320	209,5%
Сучава	7450	11550	155%
Вижниця	3350	5250	156,7%

За абсолютною чисельністю жителів на другому місті після Чернівців у 1910 р. були Радівці (16550), потім Сучава (11550). Досить високими темпами до них наближався Сторожинець (10330).

За конфесійною ознакою в 1880 та 1910 рр. міста мали такий склад жителів:

Табл. 2.

Зміни конфесійного складу населення міст у 1880 – 1910 рр.¹⁵

Назва міста	1880 р.			1910 р.		
	Католики	Право-славні	Іудеї	Католики	Право-славні	Іудеї
Кімполунг	1053	3613	799	1597	5559	1577
Дорна Ватра	780	2588	494	1120	3377	1201
Кіцмань	815	2854	288	1098	3799	666
Радівці	4282	3049	3452	5478	4777	5940
Серет	2224	1840	3122	2433	2238	3178
Сторожинець	1018	2146	1601	2758	3898	3453
Гурагумора	1424	490	963	2376	757	2050
Сучава	3038	2705	3750	3267	3876	4200
Вижниця	250	115	3795	567	351	4317

Отже, не важко побачити, що в 1880 р. в Кімполунзі, Дорна Ватрі, Кіцмані, Сторожинці найчисельнішою конфесією були православні, Радівцях і Гурагуморі католики, Сереті, Сучаві і Вижниці – іудеї.

Приблизно така ж картина збереглася і на 1910 р. Однак у Радівцях на перше місце за чисельністю вийшли замість католиків іудеї. Австрійська статистика 1880 р. виділяла тільки три основних конфесії – католиків, православних, іудеїв. 1910 р. давалася вже більш розгорнута картина. Серед католиків виділяли римо-католиків, греко-католиків і вірмено-католиків, серед православних окремо виділяли вірменську православну церкву. Крім того окремо виділяли євангелістів (протестантів), які в 1910 р. були в усіх містах, але їх чисельність була невеликою. У Гурагуморі 120, Дорнаватрі 167, Кімполунзі 130, Кіцмані 22, Радівцях 497, Сереті 99, Сторожинці 216, Сучаві 187, Вижниці 20. Також виділялися липовани, мусульмани, безконфесійні. Але їх чисельність в містах була дуже незначною. (Докл. див. табл. 3)

Табл. 3.

Конфесійний склад жителів міст Буковини в 1910 р.¹⁶

Назва міста	Конфесії						
	Римо-католич.	Греко-католич.	Вірм.-католич.	Правосл.	Вірм. Правосл.	Протестанти	Іудеї
Кімполунг	1385	208	4	5558	1	130	1577
Дорна Ватра	981	135	4	3372	5	167	1201
Кіцмань	690	388	11	3798	1	22	666
Радівці	5088	385	5	4763	14	497	5940
Серет	1833	597	3	2238	-----	99	3178
Сторожинець	1805	949	4	3898	-----	216	3453
Гурагумора	2319	57	----	734	23	120	2050
Сучава	2812	424	31	3675	201	187	200
Вижниця	315	243	9	349	2	20	317

За національним складом міста Буковини суттєво відрізнялися від національного складу населення краю в цілому.

Табл. 4.

Етнічний склад жителів міст Буковини в 1880 та 1910 рр.¹⁷

Назва міста	1880					1910				
	Українці	Румуни	Євреї	Німці	Поляки	Українці	Румуни	Євреї	Німці	Поляки
Кімполунг	101	3630	799	868	35	155	5574	1577	1302	105
Дорна Ватра	37	2588	494	460	17	166	3059	1201	917	87
Кіцмань	3314	19	288	81	240	4299	9	666	135	455
Радівці	441	2985	3452	3912	478	492	4455	5940	5256	354
Серет	1574	660	3122	1311	422	2070	715	3178	1498	345
Сторожинець	703	1967	1601	275	423	1905	3039	3453	750	1116
Гурагумора	26	475	963	1387	107	50	708	2050	2202	244
Сучава	441	2652	3750	2112	879	453	3667	4200	2249	749
Вижниця	205	---	3795	10	175	573	10	4317	69	238

На 1880 р. у Кімполунзі, Дорна Ватрі і Сторожинці найчисельнішою групою були румуни, у Кіцмані – українці, у Радівцях, Гурагуморі німці, у Сереті, Сучаві, Вижниці, – євреї. Причому в Вижниці євреї становили 91,1 відсоток населення.

На 1910 р. ситуація з національним складом населення міст дещо змінилася. В усіх містах Буковини значно зросло єврейське населення. Крім Серету, Сучави, Вижниці, євреї також вийшли на перше місце за чисельністю в Сторожинці, Радівцях і майже зрівнялися з німцями в Гурагуморі. Як і раніше українці були найчисельнішими в Кіцмані, а румуни в Кімполунгу та Дорнаватрі.

Загалом всі міста Буковини розвивалися як багатонаціональні центри. Найбільш однорідний національний склад на 1910 р. мали Вижниця 82,2% євреї, Кіцмань 76,8% українці, Кімполунг 60,% румунів, Дорнаватра 52,2% румунів. В усіх інших містах жодна з націй не перевищувала 50% жителів. У Радівцях було 2,9% українців, 22,6% румунів, 35,5% євреїв, 31,4% німців, 2,1% поляків; у Сереті 23,1% українців, 35,5% євреїв, 8% румунів, 16,7% німців, 3,85% поляків; у Сторожинці 18,4% українців, 29,4% румунів, 33,4% євреїв, 7,2% німців, 10,8% поляків; у Гурагуморі 0,9% українців, 13,3% румунів, 38,5% євреїв, 41,4% німців, 4,6% поляків; у Сучаві 3,9% українців, 31,7% румунів, 36,4 євреїв, 19,5% німців, 6,5% поляків¹⁸.

Система управління містами та іншими населеними пунктами Буковини була встановлена на початку 60-х років XIX ст. На підставі загальноімперського закону від 5 березня 1862 р. про управління місцевих громад було прийнято окремий закон для герцогства Буковина 14 листопада 1863 р. Зазначалося, що цей закон стосується всіх місцевих громад Буковини, які не мають окремого статусу. Вказувалося, що всі громади міст, містечок і сіл, які мають власне управління вважаються місцевими громадами¹⁹.

Будь-яка нерухомість населеного пункту повинна була перебувати під контролем місцевої громади.

В громадах розрізнялися члени громади і чужинці. В містах міщанське право отримували всі члени громади. За надання міщанського права громада мала право брати оплату, але не більше 20 гульденів²⁰. Міста могли надавати почесне міське право за особливі заслуги.

Громадою управляли громадський виділ і громадська старшина. Громадський виділ був розпорядчим і наглядовим органом, а громадська старшина адміністративним і виконавчим органом. У громадах, чисельність яких становила понад 1000 жителів громадський виділ становив 30 осіб.²¹

Громадська старшина складалася з голови громади (міста) і засідателів, яких могло бути від 2 до 10, (не більше третини чисельності громадського виділу). В містах голів міста називали бургомістрами, хоча офіційно така назва у законодавчих документах не була закріплена.

Коло дії громади ділилося на самостійне і перенесене. До самостійного кола діяльності громади належало управління власністю громади, , нагляд за безпекою особи і власності, утримання доріг, площ, мостів, безпека пересування на дорогах і по воді, нагляд за торгівлею, стандартами мір і ваги, охорона здоров'я, нагляд за слугами і робітниками, нагляд за будівництвом, протипожежна охорона,

розвиток початкових (народних) та середніх шкіл, нагляд за моральністю, полагодження суперечок через обрання з членів громади мужів довір'я, утримування поліції, утримання добродійних закладів, ліцитація рухомого майна та ін.

Коло дії громади перенесене включало нагляд за дотриманням загальноімперських та крайових законів.

Громадський виділ мав найвищу владу в громаді. До компетенції виділу належали управління майном громади, розрахунок прибутків і видатків, піклування про покриття нестачі коштів, прийняття річного бюджету. Виділ представляв громаду у стосунках з вищестоящими органами влади. Також громадський виділ обирав старшину, надавав право міщанства і почесного міщанства²².

Виділ мав право видавати розпорядження, обов'язкові до виконання всіма членами громади. За порушення таких розпоряджень дозволялося накладати штраф до 10 гульденів, або ув'язнення до 48 годин.

Для розгляду окремих питань виділ мав право створювати комісії. Виділ міг збиратися по мірі потреби, але не рідше одного разу на три місяці. Для правомочності рішень виділу потрібна була присутність не менше двох третин його членів. Члени виділу повинні були відвідувати засідання в обов'язковому порядку. За пропуск засідань без поважної причини накладався штраф у 10 гульденів.

Якщо на території громади знаходився великий земельний маєток, то його власник ставав членом виділу без виборів.

Засідання виділу відбувалися публічно, але за пропозицією голови або трьох членів виділу могли відбуватися в закритому режимі. Окремо наголошувалося, що в закритому режимі не можна проводити засідання, на яких розглядаються фінансові питання громади.

Члени виділу і старшина обиралися на 3 роки. Обрані не мали права відмовлятися від обрання. Робота у виділі здійснювалася на громадських засадах. Старшині за рішенням виділу могли встановлюватися грошові винагороди з фондів громади.

Громадська старшина здійснювала розпорядчі та виконавчі функції. Вона репрезентувала громаду в усіх справах у період між засіданнями виділу та виконувала ухвали останнього. Важливим завданням старшини була організація поліції в громаді та її утримання. Старшина забезпечувала надходження необхідних коштів на цю справу, а також здійснювала нагляд за використанням громадського майна, управляла громадськими установами, керувала і наглядала за проведенням громадських заходів. Кожен член громади мав право перевірити стан зберігання рухомого і нерухомого майна громади.

Усі члени громади чоловічої статі, які досягли 24 років, мали право голосу на виборах. Але вони ділилися на три виборчі курії. До першої належали заможніші члени громади, які разом оплачували третину податків. Вони обирали третину членів виділу. Відповідно наступну курію складали ті, котрі платили другу третину податків. До третьої курії належали члени громади, які обирали останню третину членів виділу.

Вибори громадського виділу і старшини проводилися відкритим голосуванням. Якщо кілька претендентів одержували рівну кількість голосів, вибори повторювалися.

Згідно із законом 1863 р. про громадське самоврядування, було визначено статус так званих двірських обшарів, тобто давніх (домініальних) поміщицьких земельних володінь, які до середини грудня 1863 р. залишалися осібно, не входячи до складу громад. Власник двірського обшару міг сам управляти на цій території або найняти управителя. Селян, ремісників, чиновників, поміщицьких слуг, які проживали на території двірського обшару, не дозволялося обкладати податками на потреби громади і залучати до різних робіт, які виконували члени громад, як, наприклад, ремонт доріг, мостів тощо.

У 1900 р. обшар двірський у Гурагуморі становив 15130 га і на ньому проживало 330 осіб, у Кіцмані – 1261 га, проживало 225 осіб, Сторожинці 3879 га, проживало 509 осіб, у Вижниці 4010 га, проживало 248 осіб²³.

Органи міського самоврядування знаходилися у повній залежності від повітових та крайових властей. Вони могли бути розпущеними крайовою владою з призначенням перевиборів. Громада в такому разі могла апелювати у зазначеному порядку до міністерства внутрішніх справ. Керівництво громад безпосередньо підпорядковувалося повітовим та крайовим органам політичного управління, але питання територіальних змін, злиття чи роз'єднання громад, їхнього устрою знаходилося у компетенції крайового сейму.

Система управління громадами мала чимало недоліків, про що неодноразово говорилося в Буковинському сеймі, писалося в місцевих газетах. 1904 р. Буковинський сейм прийняв перший варіант реформи місцевого самоврядування. Однак знадобилося ще декілька років гострих дискусій між окремими політичними та національними силами поки реформа була остаточно ухвалена і підписана імператором 28 серпня 1908 р. Закон «Про видання нової громадської ординації і громадської виборчої ординації для воєводства Буковини, з винятком крайового головного міста Чернівці, і про прилучення обшарів двірських до громад» вступав у дію з 28 березня 1909 року.

За цим законом було ліквідовано двірські обшари, які в управлінні приєднувалися до найближчих громад. Таке рішення означало певне просування вперед по шляху ліквідації давніх привілеїв землевласників у відносинах із міськими та сільськими громадами, які виглядали як архаїзм на початку XX ст. Поміщиків примусили платити громадські додатки до податків та передали у підпорядкування громад місцеву (польову) поліцію. Щоправда, деякі привілеї були збережені, що засвідчувало непослідовність нового закону.

Дещо змінено було порядок формування чисельності громадського виділу. Тепер виділ населених пунктів, які мали від 500 до 1 тис. жителів становив 12 осіб, від 1 тис. до 2 тис. – 15; від 2 тис. до 3 тис. – 18, від 3 тис. до 4 тис. 21, від 4 тис. до 5 тис. – 24, від 5 тис. до 6 тис. – 27 і від 6 тис. і більше – 30 чол²⁴.

Не важко встановити, що у Вижниці, Дорнаватрі, Кіцмані і Гурагуморі виділ становив 27 чол., а в усіх інших містах 30 чол.

Згідно нової виборчої ординації вводилися прямі, таємні вибори до громадських рад, у яких мали право брати участь усі дорослі чоловіки віком від 24 років, що проживали в громаді не менше 2 років. Виборці ділилися на три курії. До першої належали 3/12 виборців, які платили найвищі податки, до другої 4/12 тих, що платили нижчі податки, і до третьої 5/12 найнижче оподатковуваних²⁵. У порівнянні з законом 1863 р. права тих, хто платили найнижчі податки дещо розширювалися.

Як і раніше, міське самоврядування знаходилося у повному підпорядкуванні крайового сейму та політичних органів влади, які контролювали рішення органів міського самоврядування і мали чимало важелів для впливу на прийняття рішень міською владою.

Загалом, повітові міста Буковини і курортне місто Дорна Ватра в другій половині XIX – на початку XX ст. розвивалися високими темпами. Про це, перш за все, засвідчує високий приріст населення у цих містах.

Переважаюча більшість міст мали багатонаціональний і багатоконфесійний склад населення. За півстоліття це розмаїття ще більше зросло, що було закономірним явищем для Буковини.

Характерною особливістю було те, що дві найбільші етнічні групи краю українці і румуни переважали тільки в трьох містах Кіцмані, Кімполунгу та Дорнаватрі. В п'яти містах переважали євреї і одному місті – німці. Швидке зростання єврейського населення в містах Буковини було також закономірним явищем, притаманним багатьом коронним землям Австро-Угорщини.

Система управління малими містами сформувалася в 60-х роках XIX ст. і нічим, за винятком деяких другорядних аспектів, не відрізнялася від управління сільськими громадами. Реформа місцевого самоврядування 1908 р. була прогресивною, дала можливість залучати до міського самоврядування ширші верстви населення. Разом з тим, вона зберігала деякі привілеї для великих землевласників, що в тих умовах вже сприймалося як пережиток минулого.

Можна з впевненістю сказати, що малі міста Буковини, повітові центри та курорт Дорнаватра, набули самобутнього характеру саме в другій половині XIX на початку XX ст. Значною мірою здобутки цього періоду справили помітний вплив на статус і розвиток цих міст в наступні роки XX ст.

¹ Polek J. General Spleny's Beschreibung der Bukowina. Czernowitz, 1893, s. 25-26.

² Polek J. General Spleny's Beschreibung der Bukowina. Czernowitz

³ Kaindl R. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, Czernowitz, 1908, p. 103.

⁴ Kaindl R. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart, Czernowitz, 1908, p.104.

⁵ Wiszniowski F. Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes, März, 1966, p.30

⁶ Gesetz und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Jahrgang 1867. III. Stück, p. 13.

⁷ Allgemeine Landes-Gesetz und Regierungsblatt für das Kronland Bukowina. 1850, St. XXII, p.477-478.

⁸ Landes-Regierungsblatt für das Herzogtums Bukowina. 1854, IX. Stück, p. 213-214.

⁹ Переводи з Вісника законів державних для герцогства Буковини. Рік 1868, Частина V, с. 97.

- ¹⁰ Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Jahrgang 1902, XXVIII. Stück. p. 85.
- ¹¹ Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Jahrgang 1904, XXVIII. Stück. p. 73.
- ¹² Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Jahrgang 1905, XVI. Stück. p. 41.
- ¹³ Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. Jahrgang 1908, I. Stück, p. 1
- ¹⁴ Складено за: Orts-Repertorium des Herzogthums Bukowina. Czernowitz, 1872, p. 3-17; Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina.-Czernowitz, 1913, Heft XVII, Teil 2, p. 1-99.
- ¹⁵ Складено за: Special Orts-Repertorium der Bukowina. Wien, 1885, p. 1-30; Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina.Czernowitz, 1913, p. 1, 99.
- ¹⁶ Складено за: Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina.Czernowitz, 1913, p. 1-99.
- ¹⁷ Складено за: Special Orts-Repertorium der Bukowina. Wien, 1885, p. 1-30; Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina.Czernowitz, 1913, Heft XVII, Teil 2, p. 1 - 99.
- ¹⁸ Розраховано за: Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina.Czernowitz, 1913, p. 1-99.
- ¹⁹ Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina. Jahrgang 1863, VII. Stück, p. 22-23.
- ²⁰ Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina, c. 25.
- ²¹ Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina, c. 26-27.
- ²² Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina, c. 33-34
- ²³ Gemeindelexikon der Bukowina, Wien, 1907, s. 1-116.
- ²⁴ Вісник законів і розпоряджень для Воєводства Буковина. Річник 1907, XXXV Випуск, с. 117.
- ²⁵ Вісник законів і розпоряджень для Воєводства Буковина, с. 143

References

1. Allgemeine Landes-Gesetz und Regierungsblatt für das Kronland Bukowina [General state law and government journal for the crown land Bukovyna] 1850. - St. XXII, 2123 p.
2. Gadyanko O. Storogynets: mandrivka kriz` viky [Storogynets: journey across the ages], Chernivtsy, Prut, 2013, 208 s.
3. Gemeindelexikon der Bukowina [Bukovyna community lexicon], Wien, 1907, 128 p.
4. Gesetz und Verordnungs Blatt für das Gerzogthum Bukowina [Law and regulation for the duchy of Bukovyna]. Jahrgang 1863, VII. Stück, 302 p.
5. Gesetz und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina [Law and regulation for the duchy of Bukovyna] Jahrgang 1867. III. Stück, 323 p.
6. Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina [Law and regulation for the duchy of Bukovyna] Jahrgang 1902, XXVIII. Stück. 1847 p.
7. Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. [Law and regulation for the duchy of Bukovyna] Jahrgang 1904, XXVIII. Stück, 1980 p.
8. Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina. [Law and regulation for the duchy of Bukovyna] Jahrgang 1905, XVI. Stück. 2120 p.
9. Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogtum Bukowina [Law and regulation for the duchy of Bukovyna] Jahrgang 1908, I. Stück, 2053 p.
10. Himka J.P. Galicia and Bukovina: A Research Handbook About Western Ukraine, Late 19th and 20th Centuries, Alberta, 1990, 215 p.
11. Kaindl R. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart [History of Chernivtsi from the earliest times to the present] Czernowitz, 1908. 227 p.
12. Kryvyy G.P. Kitsman` ta kitsmanchany. Pogljad kriz` prostir i chas. Istoryko-kraeznavchyy narys [Kitsman` and Kitsman residents. A look through space and time. History and local lore essay], Chernivtsy, Bukrek, 2011, 432 s.
13. Landes-Regierungsblatt für das Herzogtums Bukowina [State government journey for the duchy of Bukovyna]. 1854. IX. Stück, 410 p.
14. Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina [Notices from the statistical office of the duchy of Bukovyna]. Czernowitz, 1913, Heft XVII, Teil 2, 100 p.
15. Orts-Repertorium des Herzogtums Bukowina [Local repertory of the duchy of Bukovyna]. Czernowitz, 1872, 22 p.
16. Polek J. General Spleny's Beschreibung der Bukowina [General Spleny's description of Bukovina]. Czernowitz, 1893, 76 p.
17. Special Orts-Repertorium der Bukowina [Special local repertory of Bukovyna]. Wien, 1885, 30 p.
18. Visnyk zakoniv derzhavnyh dlja hercogstva Bukovyna. Rik 1868 [Bulletin of state laws for the Duchy of Bukovyna. Year 1868], Chastyna V, 512 p.
19. Visnyk zakoniv i rozporjadgen dlja Voyevodstva Bukovyna. Richnyk 1907 [Bulletin of laws and prescription for the Voivodstvo of Bukovyna. Year 1907], XXXV Vypusk, 188 p.
20. Wiszniowski F. Radautz die deutsche Stadt des Buchenlandes [Radautz the most germane city in the Bukovyna], März, 1966, 365 p.